

Голові спеціалізованої вченої ради Д 26.062.15
у Національному авіаційному університеті
доктору педагогічних наук, професору
Лузік Ельвірі Василівні

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора Бобрицької Валентини Іванівни про дисертаційне дослідження
Скирди Тетяни Сергіївни на тему «Формування академічної мобільності
майбутніх бакалаврів з міжнародних відносин у професійній підготовці»,
яке представлено на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних
наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки

Розвиток сучасної вищої освіти відзначається активним перебігом глибинних трансформацій, сутнісним виміром яких є феномени глобалізації, інтернаціоналізації та європеїзації. Зокрема, відбуваються процеси формування глобальних просторів вищої освіти та наукових досліджень, руйнуються академічні бар'єри, набувають визнання ідеї міжнародного співробітництва й партнерства тощо. Нові виклики потребують від сфери вищої освіти України модернізації з метою підвищення якості освіти, коли виконується важливе завдання формування фахівця нового типу, здатного інтегруватися в глобалізовані простори знань й досліджень (напр.: Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір). Окрім того, запровадження стратегій інтернаціоналізації та європеїзації на інституційному рівні забезпечує закладам вищої освіти (ЗВО) України доступ до глобальних джерел інноваційних освітніх технологій, створення механізмів міжкультурних зв'язків, зміцнення стану та рейтингів ЗВО, зокрема й із питань академічної мобільності. З огляду на це, дослідження Скирдою Тетяною Сергіївною теоретичних та методичних засад формування академічної мобільності майбутніх бакалаврів з міжнародних відносин у професійній підготовці, є своєчасним і актуальним.

Актуальність дослідження Т.С. Скирди підтверджується також тим, що воно виконувалося згідно з темами науково-дослідних робіт Національного авіаційного університету: «Інноваційні технології оцінювання успішності виконавських умінь студентів ВТНЗ» (№ 72А/12.02.02, термін виконання 2010–2012 рр.), «Психолого-педагогічні умови реалізації компетентнісної парадигми освіти у ВТНЗ» (№ 24/12.02.02, термін виконання 2012–2014 рр.), а також

*Вх 51.12/66
Від 13.11.2017.*

факультету міжнародних відносин: «Політичні, комунікаційні та регіональні проблеми міжнародних відносин» (№ 76/15.01, термін виконання 2016–2018 рр.), «Місце інноваційних комунікацій у формуванні іншомовної компетентності майбутніх фахівців напряму «Міжнародні відносини» (№ 53/15.01.03, термін виконання 2017–2020 рр.).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

Дисертанткою уперше обґрунтовано *структурно-функціональну модель формування академічної мобільності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин у професійній підготовці*, яка (модель) має шість компонентів (цільовий, компонент методологічного забезпечення, організаційно-правовий, змістово-педагогічний, діагностичний, результативний) і структурно-компонентний склад, що включає *мету* (формування академічної мобільності в майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин у процесі професійної підготовки в технічному ЗВО); *принципи освіти* (доступність усіх видів і форм освітніх послуг; рівність умов для реалізації здібностей та освітніх потреб; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських цінностей; інтеграція з наукою і виробництвом; взаємозв'язок з освітою й наукою інших країн; безперервність і різноманітність освіти); *наукові підходи* (системний, компетентнісний, особистісний, діяльнісний, ресурсний); *види освіти* (формальна, неформальна, інформальна); *нормативно-правовий супровід* (ЗУ «Про освіту» (2017), ЗУ «Про вищу освіту» (2014); Постанови й інструктивні матеріали КМ України та МОН України, положення про академічну мобільність ЗВО тощо); *педагогічні умови* (інтернаціоналізація освітнього середовища технічного ЗВО; формування готовності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин до академічної мобільності в технічному ЗВО; добір і структурування змісту навчання, підвищення комунікаційної спрямованості освітнього процесу для ефективної іншомовної комунікації; оптимальне поєднання форм та видів академічної мобільності в освітньому процесі технічного ЗВО); *види* (ступенева, кредитна мобільність); *форми* (навчання за програмами академічної мобільності); *критерії* (мотиваційно-ціннісний; знаннєвий; комунікаційний, професійно-діяльнісний; соціально-психологічний), показники та *рівні* (початковий; середній; достатній; високий) сформованості готовності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин до академічної мобільності в освітньому процесі технічного ЗВО; *результат* (досягнута ефективність формування академічної мобільності в майбутніх

бакалаврів із міжнародних відносин у професійній підготовці в технічному ЗВО).

3. Нові факти, одержані здобувачкою

Дисертаційна робота Т.С. Скирди є комплексним педагогічним дослідженням, у якому на основі цілісного наукового аналізу освітнього процесу в ЗВО визначено теоретичні й методичні засади формування академічної мобільності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин у професійній підготовці, експериментально перевірено їх ефективність. Окрім того у дослідженні Т.С. Скирди *уточнено* зміст понять «академічна мобільність бакалаврів із міжнародних відносин», «готовність майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин до академічної мобільності», «формування академічної мобільності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин»; *дістали подальшого розвитку* теоретичні та методичні засади професійної підготовки студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в технічних ЗВО у частині формування академічної мобільності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації, автореферату та публікацій Т.С. Скирди є підставою для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених автором результатів. Ґрунтовне вивчення джерельної бази (326 найменувань, із них 45 – іноземними мовами), здійснене здобувачкою, уможливили виокремлення нею суперечностей, на розв'язання яких було спрямовано дослідження. Аналіз інформаційних джерел дав змогу дисертантці досить об'ємно висвітлити сукупність аспектів досліджуваної проблеми, зокрема розв'язати визначене наукове завдання, яким стало обґрунтування й розроблення теоретичного та методичного супроводу процесу формування академічної мобільності студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, що навчаються на освітньо-професійних програмах із міжнародних відносин у технічних ЗВО України.

Викладений у вступі науковий апарат дає можливість цілісно уявити бачення авторкою підходів до розв'язання досліджуваного наукового завдання. Окрім того, відзначимо наукову коректність й грамотність Т.С. Скирди у визначенні мети, завдань, об'єкта і предмета, обґрунтуванні методів науково-

дослідної роботи, розкритті наукової новизни, практичної цінності одержаних результатів, наданні відомостей про апробацію результатів дослідження, висвітленні особистого внеску, способів інтерпретації отриманих результатів.

Слід звернути увагу на те, що одержанню Т.С. Скирдою достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування нею комплексу теоретичних і емпіричних методів наукового дослідження. Так, серед них найбільш продуктивними стали *теоретичні методи* – вивчення й аналіз науково-педагогічних та нормативних джерел; термінологічний; когнітивний; логіко-системний аналіз; узагальнення і прогнозування; *емпіричні методи* – діагностичні: анкетування, інтерв'ювання, бесіди з учасниками освітнього процесу в технічному ЗВО; вивчення навчальної та іншої документації; прогностичні: моделювання; шкалування та ранжування, метод експертних оцінок; педагогічний експеримент; *статистичні методи* – кількісний та якісний аналіз даних експериментальної роботи, методи графічної та аналітичної інтерпретації даних дослідження, математичні критерії тощо.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації підтверджуються результатами теоретичного та експериментального етапів дослідження, здійснених дисертанткою, і загалом не викликають сумніву. Зміст автореферату відображає зміст дисертації та досить цілісно висвітлює суттєві її аспекти, основні положення та висновки. Рівень апробації результатів дослідження є також достатнім і підтверджується участю дисертантки у наукових і науково-практичних конференціях різного рівня: міжнародних (11), всеукраїнських (6).

Дисертацію Т.С. Скирди написано на належному науковому рівні. Здобувач володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, вміщені в ній схеми та табличні матеріали.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів

Значення одержаних результатів для педагогічної науки визначається, передусім тим, що Т.С. Скирдою *розроблено й упроваджено* навчально-методичний комплекс для викладачів та студентів із формування академічної мобільності, що включає «Методичні рекомендації щодо академічної мобільності студентів у закладах вищої освіти в сучасному просторі» (у співавторстві), навчальну програму та навчально-методичний посібник із факультативного курсу «Академічна мобільність майбутніх бакалаврів з міжнародних відносин»; *укладено* практичні розробки для студентів освітньо-

професійної програми «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародний бізнес» до проведення занять із вивчення навчальних дисциплін «Іноземна мова», «Друга іноземна мова спеціальності» з включенням змістових модулів із питань академічної мобільності.

Слід зазначити, що результати дослідження Т.С. Скирди використано в освітньому процесі Національного авіаційного університету, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Тернопільського національного економічного університету, Ужгородського національного університету, ПВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом, ПЗВО «Київський міжнародний університет», Житомирського державного університету імені Івана Франка.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Теоретичні положення, експериментальні дані, висновки дисертаційного дослідження Т.С. Скирди можуть застосовуватися в освітньому процесі технічних і класичних ЗВО, зокрема під час підготовки студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Галузі знань 29 Міжнародні відносини спеціальностей 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії; 292 Міжнародні економічні відносини, 293 Міжнародне право, а також у системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників у галузі міжнародних відносин.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Т.С. Скирди, значною мірою забезпечуються структурою роботи, яка складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків на 99 сторінках. При цьому основний зміст викладено на 170 сторінках. Логіка і послідовність викладу тексту дисертації відповідає вирішенню поставлених завдань дослідження.

Аналіз тексту дисертації дає змогу з'ясувати, що у першому розділі – «Теоретичні основи формування академічної мобільності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин у процесі професійної підготовки» здійснено аналіз феномена академічної мобільності як об'єкта міждисциплінарного дослідження; схарактеризовано поняттєво-категорійний апарат дослідження

проблеми формування академічної мобільності студентів у процесі набуття майбутньої професії; досліджено специфіку формування академічної мобільності студентів у вітчизняній та зарубіжній практиці професійної підготовки у ЗВО; з'ясовано особливості реалізації програм академічної мобільності у професійній підготовці майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин у ЗВО України.

Слід відзначити, що у розділі на хорошому науковому рівні здійснено характеристику поняттєво-категорійного апарату дослідження проблеми формування академічної мобільності студентів у процесі набуття ними майбутньої професії. Це уможливило виявлення авторкою сутнісного змісту базових («мобільність», «академічна мобільність») та похідних понять дослідження («міжнародна мобільність», «особистісна мобільність», «мобільний студент», «віртуальна академічна мобільність», «форми академічної мобільності», «види академічної мобільності»). Зокрема, С.Т. Скирдою уточнено зміст поняття *«академічна мобільність бакалаврів з міжнародних відносин»* як навчання, стажування чи здійснення наукової діяльності в іншому ЗВО (науковій установі) на території України чи поза її межами з метою творчого застосування їхнього інтелектуального ресурсу та набуття навичок «soft skills» (конкурентність; адаптованість; стресостійкість тощо) та професійних знань і вмінь «hard skills» із питань функціонування та розвитку світового господарства, форм міжнародних відносин і механізмів їхньої реалізації в міжкультурному професійному середовищі.

Відзначимо й позитивне враження, яке справляє другий розділ дисертації – «Науково-методичні засади формування академічної мобільності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин у процесі професійної підготовки», у якому висвітлено особливості освітнього середовища ЗВО як чинника формування академічної мобільності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин; з'ясовано прикладні аспекти формування академічної мобільності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин у контексті болонських реформ; здійснено моделювання етапів та складових процесу формування академічної мобільності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин у професійній підготовці в технічному ЗВО.

Слід звернути увагу й на те, що авторкою розроблено й обґрунтовано структурно-функціональну модель формування академічної мобільності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин у професійній підготовці у єдності шести компонентів – цільового, компонента методологічного

забезпечення, організаційно-правового, змістово-педагогічного, діагностичного та результативного й визначено її структурно-компонентний склад.

У третьому розділі – «Експериментальна перевірка ефективності формування академічної мобільності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин у професійній підготовці» – обґрунтовано цілі, етапи та методичну базу проведення експериментальної роботи; визначено й схарактеризовано структуру готовності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин до академічної мобільності, а також критерії, показники і рівні її сформованості; представлено результати педагогічного експерименту з дослідження формування академічної мобільності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин у процесі професійної підготовки, зокрема здійснено аналіз та інтерпретацію даних констатувального та формувального його етапів.

Нам імпонує точка зору Т.С. Скирди щодо логіки й змісту здійснення педагогічного експерименту; підходів до збору даних, їх аналізу і синтезу; зіставлення даних та результатів; підготовки та представлення інформаційного матеріалу експерименту; побудови узагальнень, формулювання умовиводів.

Слід зазначити, що у мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення. Логічну структурованість роботи забезпечують висновки та узагальнення, а також унаочнюють 14 таблиць і 17 рисунків, 17 додатків. Як беззаперечний позитив відзначимо й те, що у Додатках Ж та И представлено інформаційні дані та фотозвіт про участь дисертантки й заходах з академічної мобільності Національного авіаційного університету.

8. Дискусійні положення, побажання та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, слід назвати деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. Відзначаючи те, що у тексті дисертації (п.п. 1.1, 1.3) висвітлено багатоаспектність досліджуваного феномену, здійснено аналіз особливостей формування академічної мобільності студентів у вітчизняній та зарубіжній освітній практиці, водночас вкажемо й на те, що слід було б більшою мірою схарактеризувати етичні аспекти проблеми, що пов'язані із упровадженням програм академічної мобільності в Україні – адже міграція фахівців академічного кола позначається тією чи іншою мірою на «інтелектуальному

капіталі» країни, знижуючи його в ситуації «відтоку мізків», створює «антураж надзвичайної» привабливості навчання закордоном.

2. Зважаючи на те, що у п. 1.2. авторкою було здійснено характеристику поняттєво-категорійного апарату дослідження, виявлено сутнісний зміст базових («мобільність», «академічна мобільність») та похідних понять дослідження («міжнародна мобільність», «особистісна мобільність», «мобільний студент», «віртуальна академічна мобільність», «форми академічної мобільності», «види академічної мобільності»), не можемо оминати увагою й те, що ключове поняття дослідження – «професійна підготовка» – не набуло відповідного сутнісного розкриття. Хотілося б почути відповідь на запитання: Як в контексті дослідження тлумачить це поняття дисертантка – як зміст, процес чи результат?

3. На нашу думку, дещо переобтяженим інформаційним матеріалом виглядає п. 2.2. дисертації «Формування академічної мобільності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин у контексті болонських реформ». Доцільно було б комюніке та назви програмних документів Болонського процесу (в частині визначення завдань формування академічної мобільності) подати у вигляді порівняльної таблиці. Це дало б змогу відстежити динаміку змін ключових пріоритетів у формуванні завдань розширення академічної мобільності у Європейському просторі вищої освіти та Європейському дослідницькому просторі, а також визначитися з тими викликами, які постають перед системою вищої освіти України, зокрема й у професійній підготовці майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин.

4. Переконані, що обґрунтованості аналітичним висновкам, узагальненням, практичному значенню дослідження додало б висвітлення освітнього потенціалу не лише дисциплін «Іноземна мова», «Друга іноземна мова спеціальності» для студентів освітньо-професійних програм «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародний бізнес», але й інших дисциплін циклу спеціальної підготовки. У цьому контексті слід було б залучити фахівців з інших кафедр, що підсилило б міжкафедральну взаємодію у формуванні академічної мобільності майбутніх бакалаврів із міжнародних відносин у професійній підготовці.

5. На нашу думку, загальні висновки дослідження доповнив би перелік рекомендацій до запровадження заходів для майбутніх фахівців з міжнародних відносин щодо поліпшення привабливості академічних обмінів між вітчизняними ЗВО та ініціювання більшої різноманітності програм академічної

мобільності (наприклад на базі Національного авіаційного університету), зорієнтованих на іноземних студентів тощо. Це б закцетувало на важливості розроблення національних та інституційних стратегій запобігання інтелектуальній міграції, збереження інтелектуального потенціалу України в умовах глобальної конкуренції, коли посилюється відтік не лише висококваліфікованих працівників у інші країни, а й «мізків, що формуються», тобто студентської молоді.

Однак, висловлені побажання не знижують загального позитивного враження від рецензованого дисертаційного дослідження.

9. Повнота викладання результатів в опублікованих працях

Основні положення дисертації Т.С. Скирди достатньо повно висвітлені у 29 працях, із яких 27 одноосібні: 1-й статті в колективній монографії (у співавторстві); 6-ти статтях у виданнях України, включених у перелік фахових у галузі педагогіки; 1-й статті в зарубіжному періодичному виданні; 1-му навчально-методичному посібнику, 1-й навчальній програмі факультативного курсу; 1-х методичних рекомендаціях (у співавторстві), 17-ти тезах у збірниках матеріалів конференцій, із них у 3-х виданнях іноземних держав (Велика Британія, Чеська Республіка, Польща). Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у тексті дисертації, достатньо повно викладено в означених друкованих працях.

10. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації.

11. Висновок

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Тетяни Сергіївни Скирди «Формування академічної мобільності майбутніх бакалаврів з міжнародних відносин у професійній підготовці» є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, які дали змогу авторці здійснити комплексне розв'язання визначеного наукового завдання. Враховуючи

актуальність, новизну, значущість результатів дослідження для педагогічної науки й практики, дисертація Т.С. Скирди заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами та доповненнями) щодо кандидатських дисертацій, Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» № 40 від 12 січня 2017 р. (zareestr. в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) та іншим інструктивним вимогам МОН України щодо кандидатських дисертацій, паспорту спеціальності, а її автор – Тетяна Сергіївна Скирда – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної філософії,
філософії освіти та освітньої політики
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова

